

ALLOMA IBN OBIDINNING ILMIY MEROSI

Tursunov Muxiddin Dovudovich

O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi "Islom tarixi va manbashunosligi

IRCICA" kafedrasi 1-kurs tayanch doktoranti

tel: +998945261940

***Annotatsiya:** Bu maqolada hanafiy mazhabining yetuk allomalaridan biri bo'lmish Ibn Obidinning bizlargacha yetib kelgan ilmiy merosi va yozgan asarlari haqida ma'lumot keltirilgan. Shuningdek, allomaning fiqh ilmiga qo'shgan hissasi haqida ham qisqacha ma'lumotlar keltiriladi. Bundan tashqari alloma yozgan asarlarni bir nechtasi nomlari zikr qilingan.*

***Kalit so'zlar:** Hanafiy fiqhi, Raddu-l-muhtor, mazhab, fiqh ilmi, tarix, Alloma Ibn Obidin, ustozlar, sanad, ijoza, shogirdlar.*

Hanafiy mazhabining mashhur ulamolaridan biri Ibn Obidin o'zi va undan keyingi davrdagi hanafiylarning imomi, Usmonlilar saltanatining Levantin (Shom) yerlarining faqihisi hisoblanadi. U kishining to'liq ismi Abu an-Nur Muhammad Amin ibn Umar ibn Abdulaziz ibn Ahmad ibn Abdurrahimdir. Ota-bobolaridan solihlik, ilm va ezgulikni meros qilib olgan. ota tomonidan payg'ambarimiz sollallohu alayhi vasallamning oilalari vakili hisoblanib, onasi esa Hofiz Muhammad Abdulhay ad-Dovudiy oilasidan edi.

Ibn Obidin al-Husayniy nomi bilan ham mashhur. U o'zini Muhammad Obidin yoki Muhammad Obidin al-Moturidiy deb ham tanishtirgan. Uning bolalik davriga kelsak, u 1198 hijriy yilda Damashqda tug'ilgan. Uning otasi Umar Obidin olim bo'lmasa-da, solih kishi bo'lib, savdo-sotiq bilan shug'ullangan.

Shayx al-Akkad u allomada katta qobiliyat, islom ilmlariga ishtiyoq va mosligini payqab, saboqlari bilan bir qatorda uni juda qo'llab quvvatlagan. Tahlil va izlanishlar bilan shug'ullanishga, ilk asarlarini yozishga undagan. Unga hadislar

to'plamlari va islom ilmiy merosining boshqa qimmatli matnlari uchun isnodli ijozlar bergan. Muhammad Amin shayx maslahatiga amal qilib, 17 yoshida o'zining ilk asarlarini yozadi. Tarjimai hol olimlarining xabar berishicha, Shayx al-Akkaddan Imom Ibn Obidin ham Qodiriy tariqatini qabul qilgan. Hijriy 1222 yilda Shayx al-Akkad vafot etgch, yosh talaba Shayx al-Akkad shogirdlarining eng kattasi Shayx Said al-Halabiy al-Hanafiy bilan o'qishni davom ettiradi. U bilan birga Shayx al-Akkad bilan tugatishga ulgurmagan kitoblarini tugatib, hanafiy fihi va boshqa ilmlarga bag'ishlangan ko'plab boshqa kitoblarni o'qib tamomlaydi.

Ko'rinib turibdiki, imomning to'rtta asosiy ustozlari bo'lib, ulardan turli ilmlar bo'yicha ilm olib, islom ilmiy merosidan hadis va boshqa matnlarni yetkazish uchun ruxsat (ijoz) olgan. Bular Muhammad Said al-Hamaviy ash-Shofe'iy, Muhammadshokir al-Akkad as-Salimiy al-Hanafiy, Said al-Halabiy al-Hanafiy va Xolid an-Naqshbandiydirlar. Ulardan tashqari yana 11 ta shayxlari bo'lib, ulardan isnodlari bor narsalarni yetkazish uchun ruxsat (ijoz) olgan va bu shayxlarining ba'zilarining majlislarida qatnashgan, ba'zilaridan esa ustozlari tavsiyalari bilan ijozalar olgan. U kishi alohida dars yoki majlislarda qatnashib, hech narsaga ijoz qilmagan shayxlarga kelsak, ular juda ko'p edi.

Shundan so'ng u hayotining asosiy asari – "Hoshiya Ibn Obidina" nomi bilan mashhur bo'lgan "Radd al-muhtor 'ala ad-durr al-muxtor" asarini yozishga kirishib, hanafiy fihi merosining aksar qismini chuqur tahlil qilgan. Shu bilan parallel ravishda u boshqa asarlar ham yozadi. Kunduzi odamlarni savol-javob bilan qabul qilib, fatvo berib, muammolarini hal etar, kechalari esa ilmiy izlanishlar, asarlar jamlash bilan shug'ullangan. Qolaversa, Ta'dil masjidida imomlik qilgan. Taxminan shu paytlarda u shayx Xolid an-Naqshbandiy bilan uchrashib, undan naqshbandiya tariqatini qabul qiladi.

Uning bilimi va shuhrati kengayib, muftiy Husayn al-Murodiy huzurida Levantin (Shom) dagi to'rt fatvo boshlig'idan biri etib tayinlanadi. Ibn Obidin 1235-yilda to'rt oy yo'lda bo'lib, haj ziyoratini ado etadi.

Qaytib kelgach, u muallimlik, fatvolar, kitoblar yozishni davom ettirdi va favqulodda obro' va shuhrat qozonadi. Vazirlar, voliyar, qozilar, muftiyar, olimlar,

shayxlar u zot bilan uchrashib, undan bahramand bo'lishga intildilar, uning oldida kitoblar o'qib, undan ijoza so'rashar, tushuntirishlarini talab qilishardi. O'sha kunlarda ilm egalari ko'p bo'lganligi sababli, odamlar musulmon jamiyati hayotidagi eng murakkab yangi savollar bilan unga murojaat qilishardi.

Imom butun hayotini yolg'iz o'zi o'tkazdi, pulni savdoga kiritdi va o'z ulushini boshqarishni sherigiga topshirdi. Shunday qilib, u boshqa musulmonlardan, jumladan, hukmdorlardan mustaqil bo'lib qoldi.

Imomning shogirdlari son-sanoqsiz edi. Ular orasida muftiy, qozi, fatvo rahbari, ko'plab buyuk olimlar, umuman jamiyatning ko'zga ko'ringan namoyandalari bor. Ularning ko'plab nomlari orasida quyidagilarni ta'kidlash mumkin:

1. Abdulg'oniyy ibn Obidin Hanafiy. Ajoyib advokat, uka;
2. Ahmad ibn Abdulg'oniyy ibn Obidin Hanafiy. Jiyan, Damashqdagi fatvo rahbari;
3. Solih ibn Hasan ibn Obidin. Boshqa jiyanning o'g'li. Shayx;
4. Muhammad Jabi Zada. Madinada qozi;
5. Abdulg'oniyy al-G'unaymiyy al-Maydoniy al-Hanafiy. Buyuk huquqshunos;
6. Hasan al-Baytar. Damashq olimlaridan;
7. Muhammad ibn Hasan al-Baytar al-Hanafiy. Damashqda fatvo boshlig';
8. Ahmad al-Islombuli al-Hanafiy. Mazhab huquqshunosi;
9. Husayn ar-Rassama. Damashqdagi meros huquqi bo'yicha bosh mutaxassis, meros va buxgalteriya bo'limi boshlig'i;
10. Yusuf Badruddin al-Mag'ribiy. Damashq olimlaridan;
11. Abdulqodir al-Hulasiyy al-Hanafiy. Mazhab huquqshunosi.

Olimning shaxsiy fazilatlariga kelsak, u kishi baland bo'yli, terisi oq, boshi va soqolidagi sochlar qora va siyrak edi. Doim tabassum qilar, badanini va kiyimlarini toza tutardi, oq sallani qizil fesga o'ragan va boshqa o'sha davrni biladigan kishilarga xos kiyimlarni kiyar edi.

Ramazon oyida u har kecha Qur'onni to'liq o'qib, uning ma'nolaridan taassurot qoldirib, yig'lar edi. Shubhali ishlardan qochadi va tahoratini qayta-qayta

yangilab, doimo poklikda bo'lishga harakat qilardi. Uning ota-onasi taqvodor edi, oilaviy rishtalarni saqladi, akasining to'ng'ich o'g'lini o'qitdi va katta qildi. Masjidlar qurilishi uchun mablag' to'lagan, qarindosh-urug'lari, olimlari va muhtojlarga moddiy yordam bergan. Ko'p xayr-ehson (sadaqa) qilgan va shu maqsadda faqirligini yashiradigan shunday kambag'allarni izlagan.

U so'zda muloyim, ishda zukko, ilm-fanda epchil edi. Imom vafotidan yigirma kuncha oldin o'tmishning ikki buyuk allomasi: faqih (fiqhiy) Alavuddin al-Haskafiy va muhaddis Solih al-Jayniniy qabrlari orasidan qabri uchun joy ajratadi. Eng muhimi, u Shayx al-Haskafiyga yaqin bo'lishni xohlardi, chunki alloma unga bog'langan edi: u ko'p vaqtini ikkita kitobiga sharh yozishga bag'ishlagan va uning sharafiga yolg'iz o'g'lining ismini Alavuddin deb qo'ygan.

Imom 1252-hijriy yil 21- Rabi' as-Soniy chorshanba kuni vafot etdi. Janozasi katta masjidda o'qildi. Odamlar shunchalik ko'p ediki, ularning hammasi masjidga sig'may, yo'lda namoz o'qidilar. Dafn marosimida Damashqning olimlari, qozilari, hukmdorlari va ko'plab shahar aholisi ishtirok etdi.

Imom Ibn Obidinning shon-shuhrati va e'tirofi shu darajaga yetdiki, hech kimning so'zi endi uning qadr-qimmatini oshirmaydi va hech narsani kamaytirmaydi. Shuning uchun, qo'shimcha dalil sifatida va eng muhimiga urg'u berish uchun biz eng keng ma'noga ega bo'lgan bir nechta bayonotlarni keltiramiz.

Shayx Abdurrazzoq al-Baytor nabirasi Shayx Muhammad Bahjat al-Baytor tomonidan keyinchalik nashr etilgan kitobida shunday yozadi: "U shayx, imom, olim, buyuk ilm sohibi, mutaxassis, chuqur fahm sohibidir. Shom yurtlarining eng muhim namoyandasi, Shom va Misr yurtlarining tayanchi, mufassir, muhaddis, faqih, grammatika, tilshunos, fashohat ustasi, o'tkir aql sohibi bo'lgan. O'z zamonasidagi hanafiylarning imomi, zamonida ixtilof bo'lsa, murojaat qiladigan kishi, ko'p kitoblar va foydali asarlar muallifi hisoblangan. Shayx Abdulhay al-Qattoniy u haqda shunday yozgan edi: "U kishi Levantin (Shom) faqihi va uning muftiysi, ko'plab asarlar, ulug'vor fatvolar va foydali to'plamlar muallifi, sharq faqihlari orasida yuqori o'rinni egallaydi".

Alloma yozgan asarlarning adadiga kelsak, uning asarlari soni taxminan 46

taga yaqin asari ma'lum bo'lib, ularning bir qismi nashr etilgan, bir qismi qo'lyozma holida va boshqa qismi yo'qolgan. Qolaversa, imom avlodlari alohida varoqlarda yozilgan 100 ga yaqin fatvoni saqlab keladilar.

Imom Ibn Obidinning asarlari uning bilimi qanchalik keng ekanligiga eng yaxshi dalildir, chunki u o'zini isbotlay olgan va deyarli barcha asosiy islom ilmlariga hissa qo'shgan. Uning merosidan 30 ga yaqin kitoblari u yoki bu jihatdan Imom Abu Hanifa mazhabining fiqh va usulul fiqhi bilan bog'liq. Boshqa kitoblari orasida tafsir, hadis ilmlari, arab tili fanlari, tarix, payg'ambar alayhissalomning tarjimai hollari va boshqa ilm sohalari, hatto arifmetikaga ham bag'ishlangan kitoblari mavjud.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Ahmad bin Zayni Dahlan al-Makkiy "Al-Fathul mubin fi fazoili Xulafa ar- roshidin" – Misr: „Matbaa al-Maymaniya" 1892. B.169.
2. Ashur Ali Imran "Azhariya" – Qohira: "Dilya" 2009. B. 174.
3. <https://www.goodreads.com/book/show/40371452-al-fathul-mubin>